

ОПТИМАЛЬНА МОДЕЛЬ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ**Болгарія**

Передумови: Після розвалу Радянського Союзу на початку 90-х рр. Болгарія нарешті отримала де-факто незалежність, проте її економічна модель була надзвичайно прив'язана до СНД. У сільськогосподарському секторі домінувало колективне господарство. Загальне виробництво усього сільськогосподарського комплексу країни ледь досягало 200 млн. левів, що на той момент становило менше 1 млн. дол. США; 1/3 населення була задіяна у с/г.

Умови введення ринку: Закон про землю був прийнятий у 1991 році, проте основна хвиля реформи почалась у 1997. Основним принципом приватизації ринку землі у Болгарії служила реституція, тобто повернення прав власності колишнім власникам. На початку впровадження закону продаж землі іноземцям був заборонений, вони могли отримати землю лише успадкувавши її, але протягом трьох років мали продати її болгарам. У 1998 році підприємства з домінуючим іноземним капіталом, зареєстровані у Болгарії, отримали право купувати сільськогосподарську землю в країні. Після вступу Болгарії до ЄС, громадянам ЄС було дозволено володіти землею у Болгарії.

Перебіг розвитку ринку: Останнім етапом реституції земельних володінь у Болгарії став 2000-й рік, коли 99% сільськогосподарських земель було повернуто у приватну власність. Половина сільськогосподарських земель (1217 тис. га / 2901 тис. га) належить приватним особам. Середній розмір одного наділу складав 4,7 га. Попри боротьбу із колгоспами, 40% земель залишилась у видозміненій кооперативній власності, через схильність громадян Болгарії до кооперативного господарства. Основною характеристикою ринку землі Болгарії є те, що 82% всіх угідь належить великим холдингам (До 100 га).

Наслідки утворення ринку: Після закінчення майже двадцятирічного процесу утворення ринку землі у Болгарії і з повільним, проте сталим розвитком сільського господарства, у 2019 році валовий внутрішній продукт сільськогосподарського сектора у Болгарії становив близько 4-х млрд. євро (3 873 млн. євро). Ціна за гектар землі зросла більш ніж у 2 рази – з 2325 дол. США у 2010 р. до 5180 дол. США у 2019. На первинних етапах впровадження ринку лише 2 % земель було продано. Основним економічним інструментом стала довготривала оренда.

Висновок і особливості приватизації: Основним висновком із процесу приватизації та утворення ринку землі у Болгарії стало збільшення врожайності у декілька разів. Зараз Болгарія постачає чверть технічних культур ЄС та третину злакових. Негативним фактором стало занедбання земель, через реституцію громадянам, що не мають аграрної освіти та знань (майже третина земель у 2003 році була закинута).

Філіппіни

Передумови: Сектор сільського господарства завжди займав провідне місце в економіці Філіппін. Напередодні реформи початку 90-х років, що була направлена на подріблення землеволодіння в країні, сільське господарство складало 30% ВВП, та концентрувало 50% усієї робочої сили держави. Основними вирощуваними культурами були рис, кокос та цукровий буряк.

Умови введення ринку: Земельна реформа почалась у 1988 році та була направлена на перерозподіл земель сільськогосподарського вжитку серед малих власників. Був введений максимальний розмір володіння земельною ділянкою, що склав 5 гектарів на одну особу, якщо розмір землі у володінні громадянина перевищував цей ліміт, надлишок у адміністративному порядку розподілявся серед безземельних та малоземельних селян. Також була введена заборона на 10 років продавати, здавати в оренду та передавати будь якими іншими способами землю набуту внаслідок реформи.

Перебіг розвитку ринку: З перебігом реформи кількість господарів із наділами до 1-го гектара зросла на 25% та становила 40% усіх господарств. Загальний середній розмір одного наділу скоротився на 30% за перші роки реформ та становив 3,75 га.

Наслідки утворення ринку: Протягом 1990-1995 років виробництво рису залишилося на дореформеному рівні, кількість виробленої цукрової тростини не змінилася, а рівень вирощування кокосів скоротився на 5%. Яскравою особливістю земельної реформи у Філіппінах було скорочення продуктивності праці на 11% на час реформи та заборони торгувати землею. У загальних масштабах

²³ Студент 2-го курсу спеціальності «Міжнародні економічні відносини», Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

²⁴ Студент 2-го курсу спеціальності «Міжнародні економічні відносини», освітня програма «Міжнародний бізнес», Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Підчоса О.В., к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів.

зростання ВВП та сільськогосподарського виробництва були наслідками реформи. Порівняно із дореформеними 1990-м роком (9,319,276), післяреформений 2000-й рік (12,389,412) показав 32% відсоткове зростання виробництва.

Висновок: Загалом сільське господарство Філіппін показало зростання внаслідок реформи. Наразі середній розмір однієї ділянки складає 1,04 га, що вказує на високий рівень роздробленості сільгоспугідь на Філіппінах.

Сербія

Передумови: Сектор сільського господарства завжди відіграв важливу роль в економіці Сербії, впродовж свого існування вона спеціалізувалася на вирощуванні фруктових дерев та зернових культур. Земельна реформа в Сербії відбулася ледь не останньою з країн Європи, а саме у 2002 р. Реформа почалась з реституції – повернення 74% сільськогосподарських земель у руки приватних підприємців у яких вона була відібрана у 20-му ст. Доля АПК у ВВП сербії складала 10% і в ньому була задіяна чверть населення. Ще у 1930 р. була введена земельна книга (земельний кадастр), що включала у себе опис 1/3 земель Сербії.

Умови введення ринку: Приватна власність розповсюджувалася на сільськогосподарські угіддя до 10 га, у гірських районах обмеження становило 20 га (включаючи ліси, поля та пасовища). Сербія намагалась акцентувати увагу на розвитку малих господарств без участі іноземного капіталу. Ціна за гектар в цілому регулювалась ринком, а купівля землі іноземцями була заборонена. Був встановлений мінімальний розмір продажу с/г землі у 50 соток. Повернення землі велося на безоплатній основі людям які втратили землі у зв'язку з приходом комуністичної влади (реституція). Також на 10 років була введена заборона на перепродаж землі або здачі її в оренду.

Перебіг розвитку ринку: після реституції 74% земель, ще 22% було продано за наступні 9 років, збільшився розмір середнього наділу до 6,4 га. Велика кількість малих господарств лягла в основу подальшого утворення кооперативів, які можуть налічувати понад 50 учасників. Частка населення задіяного у сільському господарстві знизилась до 17,3% від працездатного населення держави. Було розпродано понад 4,25 млн га пахотної землі. У разі невикористання землі протягом 10 років відбувається відчуження землі державі. Було визначено максимальний вміст пестицидів на законодавчому рівні. Вирощуються фруктові дерева та зернові культури.

Наслідки утворення ринку: Сербія стала 2-им по величині експортером малини та 1 експортером маслин в Європу, а також першим постачальником заморожених ягід та кукурудзи. Також її товари є найбільш органічними у єврорегіоні. Сільськогосподарські товари складають близько 78% від усього експорту Сербії. За період реформи урожайність зросла у 1,8 рази, було продано 930 тис. гектарів землі та передано через механізм реституції 3,3млн га земель.

Висновок: Кількість зайнятих у сільському господарстві знизилась до 17%, що свідчить про збільшення ефективності його ведення. Середній наділ у 6,4 га свідчить про високу роздробленість господарств. Акцент робиться на якості товарів, що експортуються на європейський ринок.

Польща

Передумови: На відміну від інших країн радянського табору ринок землі у Польщі був завжди, але сталої ціни на землю ніколи не було. Через низький рівень розвитку наукомістких галузей, 25% ВВП припадало на землеробну галузь. До введення реформи у приватній власності знаходилося 78% пахотних земель. Закон був введений лише для того, щоб перерозподілити державну землю та для попередження виникнення великих агрохолдингів. Зайнятість населення в АПК складала 1/3 від усього працездатного.

Умови введення ринку: Польща була першою країною з радянського табору яка відкрила ринок землі. Він запрацював одразу ж у 1989 р. Основними принципами закону стали: повністю регульована ринком ціна; обмеження земельного наділу до 500 га в одні руки (після поправки у 2016 р. розмір зменшився до 300 га), акцент на реституції та забороні перепродажу.

Перебіг розвитку ринку: Зараз у Польщі налічується близько 3 млн. малих фермерських господарств, всі господарства в середньому мають наділ у 6,2 га. Фермер зобов'язаний: вести господарство протягом 10 років, мати документ про закінчення закладу за спеціальністю пов'язаною з сільським господарством, мешкати в одному окрузі (гміні) де знаходиться земля. Закон також зобов'язав іноземців перед купівлею землі прожити 5 років на території Польщі або взяти шлюб з громадянином Польщі.

Наслідки утворення ринку: Внаслідок реформи ціна землі зросла до 11639 дол. США. Врожайність землі збільшилась на 60%. Малим фермерам належить близько 85% земель. Польща наклала жорсткі умови щодо володіння землею та іноземцями та жорстко зарегулювала дане питання.

Висновок: Основним висновком щодо утворення ринку землі в Польщі стало зменшення частки населення задіяного в АПК та збільшення врожайності. Польща стала основним експортером

с/г продукції в Європу. Основним негативним чинником стала фактична відмова Польщі від експорту поза межі Європи (Китай, Індонезія, Індія та ін.) через складність та ціну логістичних процедур для малих сімейних господарств.

Україна

Передумови: Україна – це остання країна Європи, яка прийняла закон про продаж землі. Високий коефіцієнт Джині в Україні був головним чинником призупинення процесу введення ринку землі впродовж всієї незалежності. Проте перша спроба була ще в 90-х роках, але через нерозуміння тогочасних правил населенням та концентрації великих ділянок малою кількістю підприємців Верховна Рада третього скликання була змушена ввести мораторій на продаж землі. Станом на 2019 р. Україна була одним з найбільших постачальників кукурудзи, пшениці та соняшникової олії у світі. Вона також є лідером з виробництва соєвих бобів та бурякового цукру. Сільськогосподарський сектор складав 13% ВВП та, станом на 2018 рік, забезпечував 39,8% експорту. В АПК загалом задіяно 3 мільйони осіб, що складає 12% працездатного населення.

Умови введення ринку: В законопроекті надані нерівні можливості фізичним та юридичним особам. Так з 1 липня 2021 р. землю можна буде купувати лише фізичним особам у обсязі до 100 га, а юридичні особи матимуть право на купівлю значно більшого наділу до 10000 га. Банки мають право на необезпечену кількість землі, але зобов'язані відчужувати її протягом 2 років після набуття у власність. Юридична особа та всі її засновники не матимуть право сумарно володіти більше ніж 10000 га. Також іноземці зможуть отримати право купувати землю після проведення всеукраїнського референдуму. Вартість землі прив'язана до нормативно-грошової оцінки, нижче якої вона не може встановлюватись. Розрахунок у разі придбання має проводитись у безготівковій формі. Передбачена процедура придбання наділу із розстрочкою платежів. А також закон забезпечує переважне право на купівлю землі сільськогосподарського призначення тим особам, хто її обробляв до моменту продажу. Земля комунальної чи державної власності та на відстані 50 км від кордону може виключно здаватися в оренду.

Заборонено продавати землю: юридичним особам кінцевий бенефіціар яких є учасником терористичного угруповання, громадянам РФ, та юридичним особам кінцевий бенефіціар яких не може бути визначений.

Формування ринку землі є невід'ємним процесом збільшення ефективності сільського господарства. Досвід усіх країн, що був досліджений, свідчить про значний приріст урожайності та ефективності обробки сільськогосподарських угідь, а також про ефективну реструктуризацію в агропромисловому секторі економіки.

Спільними характеристиками були свобода ціноутворення, тобто встановлення ціни на сільськогосподарську землю ринком; певні граничні обмеження володіння землею на одну особу та санкції на передачу землі іноземцям на певний період часу. Основною різницею між країнами була направленість політики уряду на формування малих або великих господарств. Особливістю цих відмінностей є те, що малі господарства були більш врожайними, а великі рентабельнішими, завдяки ефекту масштабу та зниженню собівартості виробництва. Шлях розвитку великих агропромислових холдингів обрала Болгарія. Іншим державам з нашого списку притаманна орієнтація на розвиток малих підприємств та кооперативів. Кількість транзакцій на початковому періоді відкриття ринку землі була мізерною. Наприклад, частка проданої землі у Болгарії складала 2%.

Загалом для становлення ринку землі, спираючись на досвід вищезазначених чотирьох країн, необхідно: визначитись з підтримкою або малих господарств або великих; ввести обмеження на володіння певною кількістю землі аби уникнути монополій та засилля «супергосподарств» шляхом створення нових регуляторних органів або розширення повноважень існуючих з відповідними змінами у законодавстві; обмежити продаж землі іноземцям, для підтримання конкурентоздатності місцевих виробників, або заборонити його на певний час; заборонити будь-яку зміну формату призначення землі, тобто із сільськогосподарської на будь-яку іншу; ввести цenz на володіння землею, визначити які особи мають правоволодіння, надаючи перевагу фермерам із досвідом обробки землі; визначити чіткий механізм відчуження надлишкових земельних обсягів.

Список використаних джерел

1. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/AgrLand_2018_en_E2FQEO2.pdf
2. <https://www.thelunaticfarmer.com/blog/8/2/2018/bulgaria-land-reform>
3. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BGR/Year/1996/TradeFlow/Export/Partner/all/Show/Partner%20Name;XPRT-TRD-VL;XPRT-PRTNR-SHR;/Sort/XPRT-TRD-VL/Chart/top10>
4. <https://www.ceicdata.com/en/bulgaria/esa-1995-gdp-by-industry-1996-price/gdp-1996p-gva-af-agriculture>

5. <https://www.ecolex.org/details/legislation/law-on-ownership-and-use-of-agricultural-land-lex-faoc164528/>
6. <http://www.fao.org/3/ad878e/AD878E05.htm>
7. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/agri-statistical-factsheet-bg_en.pdf
8. <https://voxdev.org/topic/agriculture/effects-land-reforms-farm-size-and-agricultural-productivity>
9. <https://psa.gov.ph/sites/default/files/cropsstatistics90-03.pdf>
10. http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/oglad_economiki/ser/2872.html
11. http://www.fao.org/tempref/GI/Reserved/FTP_FaoSeur/events/landmark/docs/marosan.pdf
12. <https://m.trademap.org/?redirectFromDesktop=true>
13. <http://ras.gov.rs>
14. <https://www.ceicdata.com/datapage/en/serbia/producer-price-index-agriculture--fishing/ppi-agriculture--fishing-py100-agriculture>
15. <https://www.ecolex.org/details/literature/serbia-mon-087754/?q=Serbia>
16. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/POL/Year/2018/TradeFlow/Export/Partner/all/Show/Partner%20Name;XPRT-TRD-VL;XPRT-PRTNR-SHR;/Sort/XPRT-TRD-VL/Chart/top10>
17. <https://m.trademap.org/#/main>
18. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190000817/U/D20190817Lj.pdf>
19. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030640592/U/D20030592Lj.pdf>
20. https://ec.europa.eu/info/index_pl
21. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_current_main?id=&pid069=227
22. <https://agro.me.gov.ua/ua>
23. <https://agro.me.gov.ua/ua/news/vseukrainska-selektorna-narada>
24. <https://land.gov.ua/icat/kadastr-i-reiestratsiia/>

Шандиба С.²⁵

ВПЛИВ ЕМІСІЇ ОБЛІГАЦІЙ ВНУТРІШНЬОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЗИКИ УКРАЇНИ НА КУРС ГРИВНІ

Облігації внутрішньої державної позики (скор. ОВДП) – державні цінні папери, які емітуються на фондовому ринку України і є зобов'язаннями України виплатити власникам даних облігацій їх номінальну вартість, а також сплатити відсотки згідно з умовами випуску облігацій. Міністерство фінансів України здійснює емісію ОВДП і продає їх дилерам та їх клієнтам на первинному ринку для фінансування державного бюджету України. ОВДП в Україні знаходяться в обігу виключно в електронному вигляді. НБУ виконує функції депозитарію ОВДП – тобто веде в електронному вигляді їх централізований облік [1].

У 2016-2018 роках можна було спостерігати певну закономірність, а саме те, що зміна курсу національної валюти відбувалася сезонно. Навесні відбувалося поступове зміцнення гривні, а восени – послаблення, досягаючи певного найнижчого значення на початку року. Завдяки цьому існує можливість отримання прибутку за рахунок різниці у курсах протягом періоду, крім відсотків за ОВДП. Якщо здійснити інвестицію у певний час, то увійти на ринок можна за низького курсу гривні, а вийти з нього – за високого [2].

У період з 2016 по 2017 рік ОВДП мали в основному термін від 2548 до 5356 днів, тобто мали довгостроковий характер, а дохідність коливалася в межах 6-9,7%. Починаючи з 26 березня 2019 року Міністерство фінансів розпочало емісію ОВДП вже середньо- та короткострокового характеру (терміном в 728 і 364 днів відповідно) з відсотковою ставкою 18-18,5% [3], мотивуючи це політичною невизначеністю і тим, що міжнародні кредитори, які дають кредити під 2-3%, вимагають здійснення певних умов. Окрім того 2019 і два наступні роки – це пікові періоди для України з виплат по боргу.

В Україні кошти, які залучаються від значних емісій державних цінних паперів, тобто нові боргові зобов'язання, використовуються для розрахунку за старі, замість того, щоб іти на фінансування масштабних програм. Таким чином даний процес у певній мірі є схожим на фінансову піраміду. При теперішніх українських умовах відсотки за ОВДП є більшими від того, що можна отримати, наприклад, від вкладення грошей на депозит у банку, тому є ще й привабливими з

²⁵ Студент 3-го курсу спеціальності «Міжнародні економічні відносини» Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: Матей В.В., к.е.н., асистент кафедри міжнародних фінансів.